

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU lietā Nr. 2010-31-01

Rīgā

2011. gada 6. janvārī

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

2010. gada 7. decembra tiesas sēdē izskatīja lietu Nr. 2010-31-01 “Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Krimināllikumu (turpmāk – KL) Saeima pieņēma 1998. gada 17. jūnijā, un tas stājās spēkā 1999. gada 1. aprīlī. Tā XXIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” iekļauts 320. pants “Kukuļņemšana”.

1.1. Sākotnēji KL 320. panta pirmā un otrā daļa bija spēkā šādā redakcijā:

“(1) Par kukuļa pieņemšanu, tas ir, par materiālu vērtību, mantisku vai citāda rakstura labumu apzināti prettiesisku pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona personiski vai ar starpnieku par kādas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļdevēja interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā vai ja tās saistītas ar kukuļa pieprasīšanu, –
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu.”

1.2. Ar 2002. gada 25. aprīļa likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2002. gada 23. maijā, KL 320. pantā tika izdarīti grozījumi, un turpmāk tā pirmā un otrā daļa bija spēkā šādā redakcijā:

“(1) Par kukuļa pieņemšanu, tas ir, par materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu, to piedāvājuma apzināti prettiesisku pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku, par kādas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļdevēja vai kukuļa piedāvātāja, vai citas personas interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā vai ja kukulis pieprasīts, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu.”

1.3. Ar 2009. gada 19. novembra likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2009. gada 23. decembrī, Saeima KL 320. pantu izteica jaunā redakcijā, kas ir spēkā arī lietas izskatīšanas laikā. Tā otrā daļa paredz:

“(2) Par kukuļa vai tā piedāvājuma pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku pirms kādas likumīgas vai nelikumīgas darbības izdarīšanas vai neizdarīšanas kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai pieņemtais vai piedāvātais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz trim gadiem vai bez tā.”

2. Pieteikuma iesniedzējs Dainis Markus (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) ar Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2008. gada 22. februāra

spriedumu tika atzīts par vainīgu KL 320. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un sodīts ar brīvības atņemšanu uz četriem gadiem, konfiscējot mantu. Ar Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2009. gada 27. aprīļa lēmumu un Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2009. gada 4. novembra lēmumu Pieteikuma iesniedzēja apelācijas un kasācijas sūdzības noraidītas.

Pieteikumā Satversmes tiesa tika lūgta izvērtēt KL 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91., 92. un 105. pantam. Lieta tika ierosināta tikai daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam.

Pieteikumā izteikts viedoklis, ka, nosakot apstrīdētajā normā paredzēto un Pieteikuma iesniedzējam piemēroto sodu – visas mantas konfiskāciju, likumdevējs pārkāpis tam Satversmes 105. pantā atvēlētās rīcības brīvības robežas.

Pieteikuma iesniedzējam, pamatojoties uz apstrīdēto normu, tiekot atņemti visi līdzekļi, tostarp līdzekļi, kas viņam nepieciešami paša veselības aprūpei (viņš ir II grupas invalīds) un savu ģimenes locekļu – nepilngadīgā dēla un vecāku, kuri abi arī ir II grupas invalīdi, – uzturēšanai. Konfiskācijai esot pakļauta arī dzimtas māja, kuras uzturēšanā un iekārtošanā līdzekļus un darbu ieguldījis ne vien Pieteikuma iesniedzējs, bet visa ģimene, kam turklāt tiekot liegtas arī tiesības uz mājokli. Apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā tiekot skartas arī Pieteikuma iesniedzēja civiltiesiskās saistības, jo viņam piederošais dzīvoklis esot iekļāts.

Pieteikumā uzsvērts, ka mantas konfiskācijas gadījumā personas īpašuma tiesības tiekot nevis ierobežotas, bet pilnībā atņemtas. Līdz ar to, pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētā norma esot uzskatāma nevis par Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu, bet gan par īpašuma piespiedu atsavināšanu, kas būtu pieļaujama tikai Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā paredzētajā veidā un kārtībā, proti, pret atlīdzību uz atsevišķa likuma pamata. Savukārt Pieteikuma iesniedzējam manta tiekot atsavināta bez atlīdzības piespiedu kārtā uz tiesas sprieduma pamata. Satversme neparedzot to, ka likumīgi iegūts īpašums varētu tikt konfiscēts, piemērojot kriminālsodu.

Viedoklī, ko Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis iesniedzis pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, norādīts uz to, ka Gruzijas Konstitucionālā tiesa 1997. gada

21. jūlija spriedumā atzina kriminālsodu – mantas konfiskāciju – par neatbilstošu Gruzijas Konstitūcijā nostiprinātajām pamattiesībām uz īpašumu. Pēc Pieteikuma iesniedzēja pārstāvja ieskata, apstrīdētā norma izskatāmajā lietā ir līdzīga Gruzijas Kriminālkodeksa normai, kuru Gruzijas Konstitucionālā tiesa atzina par neatbilstošu Gruzijas Konstitūcijā nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu, bet attiecīgais Gruzijas Konstitūcijas pants – Satversmes 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis lūdz Satversmes tiesu izvērtēt argumentu par to, ka Satversmes 105. pants nodrošinot personai plašāku pamattiesību aizsardzību nekā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECTK) Pirmā protokola 1. pants. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksē mantas konfiskācija tiek uzskatīta par īpašuma kontroli, savukārt Satversmes 105. pants līdzīgi kā Gruzijas Konstitūcija pēc būtības saturot aizliegumu bez atlīdzības atsavināt īpašumu. Beļģijas Konstitūcijā šāds aizliegums esot ietverts *expressis verbis*.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis uzsver, ka apstrīdētā norma paredz arī likumīgi iegūta īpašuma konfiskāciju, un norāda uz ECT pausto atziņu, ka arī gadījumos, kad valsts likumi paredz iespēju konfiscēt nozieguma izdarīšanas priekšmetu, likumīgi iegūta īpašuma konfiskācija varot nepamatoti aizskart ECTK Pirmā protokola 1. pantā noteiktās tiesības (*sk. ECT nolēmumus lietās Ismayilov v. Russia, judgment of 6 November 2008, application No. 30352/03 un Sun v. Russia, judgment of 5 February 2009, application No. 31004/02*). Likumīgi iegūta īpašuma konfiskācija kā sods nepanākot taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības vispārējām interesēm un personas pamattiesību aizsardzību.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normām, un lūdz atzīt to par atbilstošu Satversmes 105. pantam.

Saeima uzsver, ka Satversmes 105. pants paredzot valstij tiesības ne tikai regulēt, ierobežot un kontrolēt īpašuma izmantošanu, bet noteiktos gadījumos īpašumu arī atņemt. Tāpat ECT praksē mantas konfiskācija tiek atzīta par pieļaujamu darbību gadījumos, kad īpašums iegādāts par noziedzīga nodarījuma rezultātā iegūtiem līdzekļiem vai ir pamatotas aizdomas, ka īpašums var tikt izmantots jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanai (*sk. ECT spriedumus lietās Phillips v. the United Kingdom un Frizen v. Russia*). Arī pilnīga mantas

konfiskācija varot tikt atzīta par atbilstošu ECTK Pirmā protokola 1. pantam (*sk. ECT spriedumu lietā Raimondo v. Italy*).

Atbildes rakstā izteikts viedoklis, ka konfiskācijas kā tiesiska instrumenta nepieciešamību nosakot arī vairāki starptautiski dokumenti, piemēram, ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, ANO Pretkorupcijas konvencija un Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Sankcija – mantas konfiskācija – tiesību aktos esot jānodrošina arī tāpēc, lai Latvija varētu pievienoties Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai. Tātad Latvijas pašreizējās un iespējamās starptautiskās saistības paredzot mantas konfiskāciju kā iespējamo soda veidu.

Apstrīdētajai normai, kas paredzot efektīvu un pietiekami bargu sodu, esot vairāki leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības, kā arī citu personu tiesību aizsardzība.

Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma atbilstot arī samērīguma principam. Likums mantas konfiskāciju ļaujot piemērot maksimāli elastīgi, ņemot vērā arī personas materiālo stāvokli un konkrēto apstākļu specifiku. Lai arī KL sankcijā neesot norādīts, vai par konkrēto noziedzīgo nodarījumu piemērojama daļēja vai pilnīga mantas konfiskācija, tiesa to izlemjot katrā konkrētā gadījumā, ņemot vērā soda noteikšanas vispārīgos principus. Savukārt saskaņā ar KL 49. pantu tiesa varot attiecīgo papildsodu arī nepiemērot. Likums ļaujot tiesai elastīgi vērtēt to, vai un kādā apmērā piemērojama mantas konfiskācija, kā arī ievērot soda individualizācijas principu.

Atbildes rakstā norādīts arī uz to, ka Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 1. pielikumā esot uzskaitīta notiesātajam un viņa apgādībā esošajām personām nepieciešamā manta, kas nav konfiscējama.

Pēc Saeimas ieskata, KPL paredzēto tikai noziedzīgi iegūta īpašuma konfiskāciju nevarot uzskatīt par alternatīvu līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo mantas noziedzīgo izcelsmi esot ļoti sarežģīti pierādīt.

Attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēja apgalvojumiem par to, ka apstrīdētā norma aizskar notiesātās personas ģimenes locekļu intereses, Saeima norāda, ka notiesātās personas ģimene lielākā vai mazākā mērā ciešot arī tajos gadījumos, kad tiek piemērots jebkurš cits soda veids, kā arī tad, ja personas manta tiek pakļauta civiltiesiskai piedziņai.

Saeima, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksē izteikto atziņu par tiesas pašierobežošanās principu, vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka sankciju

noteikšana par noziedzīgu nodarījumu kā politisks jautājums esot likumdevēja kompetencē (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 29. punktu*). Mantas konfiskācija kā sods esot pastāvējusi jau kopš Romas impērijas laikiem un dažādos vēstures posmos piemērota ar atšķirīgu motivāciju. Latvijas apstākļos, kas esot labvēlīgi ar kukuļošanu saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem, šāds sods esot nepieciešams efektīvas sodu politikas īstenošanai.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedra (turpmāk – Katedra) – izsaka viedokli, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam. Šajā pantā noteiktās pamattiesības neesot absolūtas, un tās varot ierobežot ar likumiem, tostarp arī ar KL.

Atbilstoši KL 36. pantam mantas konfiskācija varot tikt personai piespriesta gan kā pamatsods, gan arī kā papildsods. Mantas konfiskācijas kā soda mērķis esot gan sodīt par nozieguma izdarīšanu, gan arī kalpot speciālās un ģenerālās prevencijas mērķu sasniegšanai. Nosakot sankcijā iekļaujamo sodu, likumdevējs pamatoti vadījies no atziņas – jo smagāks izdarītais noziegums, jo bargāks sods paredzēts par tā izdarīšanu. Kukuļņemšana atbilstoši KL 7. panta ceturtajai daļai esot smags noziegums, turklāt vissmagākais no iespējamiem valsts amatpersonas noziedzīgiem nodarījumiem, tādēļ mantas konfiskācijas kā obligāta papildsoda iekļaušana apstrīdētajā normā esot pamatota.

Pēc Katedras ieskata, pieteikumā ietvertais apgalvojums par to, ka apstrīdētā norma nedod tiesai iespēju diferencēt un individualizēt sodu atkarībā no lietas apstākļiem, neesot pamatots. Saskaņā ar KL 42. pantu konfiskācijai esot divi veidi – varot tikt konfiscēta visa notiesātās personas īpašumā esošā manta vai arī tās daļa.

Katedra norāda, ka Latvijā līdz šim neesot pieņemts likums, kas noteiktu mantu, kura netiek pakļauta konfiskācijai, kā to paredz KL 42. panta ceturta daļa. Tāpēc tiek piemērots KPL 1. pielikums “Manta, kurai nav uzliekams arests” un šai sarakstā norādītā manta netiek konfiscēta. Būtu nepieciešams likumā “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” iestrādāt tās mantas sarakstu, kura nav konfiscējama.

Secinājumu daļa

5. Lietā ir apstrīdēta KL sevišķās daļas pantā paredzētā sankcija daļā par papildsodu. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāizvērtē savas kompetences robežas jautājumos, kas skar sodu politiku.

Eiropas valstu konstitucionālās kontroles institūcijas ir norādījušas uz savas kompetences robežām šajā jomā. Piemēram, Francijas Republikas Konstitucionālā padome ir atzinusi, ka tai nav tādu pašu izvērtēšanas un izlemšanas pilnvaru, kādas bauda parlaments, un tā ir kompetenta lemt tikai par apstrīdētās likuma normas atbilstību Konstitūcijai. Izņēmums būtu acīmredzams parlamenta rīcības brīvības robežu pārkāpums. Konstitucionālā padome nav tiesīga pārbaudīt sodu nepieciešamību. Tā kā nepieciešamība atzīt likumpārkāpumus par sodāmiem ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā, Konstitucionālajai padomei ir jāpārlicinās, vai nepastāv acīmredzama nesamērība starp nodarījumu un par to paredzēto sodu (*sk. Francijas Republikas Konstitucionālās padomes 1981. gada 19. janvāra nolēmuma lietā Nr. 80-127 DC kopsavilkumu un 2007. gada 9. augusta nolēmuma lietā Nr. 2007-554 DC kopsavilkumu <http://www.codices.coe.int>*).

Igaunijas Augstākā tiesa uzsver, ka soda mērs ir balstīts uz sabiedrībā akceptētajām vērtībām, kuras izteikt ir tiesīga likumdevēja vara. Tāpēc likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, nosakot sodus par attiecīgiem noziedzīgiem nodarījumiem (*sk. Igaunijas Augstākās tiesas 2008. gada 12. jūnija spriedumu lietā Nr. 3-1-1-37-07 <http://www.codices.coe.int>*).

Eiropas konstitucionālo tiesu praksē noteiktos gadījumos tiek vērtēts tas, vai likumdevējs, paredzot kādu soda veidu vai arī konkrētu sodu par konkrētu nodarījumu, nav acīmredzami pārkāpis savas rīcības brīvības robežas.

Tā Austrijas Konstitucionālās tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka vienlīdzības princips, ciktāl pielietotie līdzekļi ir saprātīgi attaisnojami, neliedz likumdevējam īstenot savus politiskos mērķus, tostarp attiecībā uz kriminālsodiem finanšu jomā. Tomēr spriedumā, kas taisīts konkrētās tiesību normu kontroles ietvaros, ir norādīts, ka vismaz smagiem sodiem, kuriem pieskaitāma arī mantas konfiskācija (*Verfall*), ir jābūt samērīgiem ar atsevišķas lietas apstākļiem, un secināts, ka konkrētajā gadījumā mantas konfiskācija ir nesamērīgi bargs un nepietiekami elastīgs sods. Austrijas Konstitucionālā tiesa attiecīgo regulējumu atzina par neatbilstošu vienlīdzības principam (*sk. Austrijas*

Konstitucionālās tiesas 1987. gada 14. decembra spriedumu lietā Nr. G114/87, G165/87, G213/87, G227/87).

Lietuvas Konstitucionālā tiesa ir atzinusi par atbilstošu Lietuvas Republikas Konstitūcijai Kriminālkodeksa speciālās daļas pantā iekļautu normu, kas paredzēja brīvības atņemšanas soda minimālo robežu, vienlaikus atzīstot par antikonstitucionālu Krimināllikuma vispārējās daļas normu, kas liedza tiesai ņemt vērā visus kriminālatbildību mīkstinošos apstākļus, arī tos, kuri nav *expressis verbis* norādīti likumā, un piespriest mazāku sodu, nekā paredzēts likumā (*sk. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2003. gada 10. jūnija spriedumu lietā Nr. 13/02-22/02 <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/r030610.htm>*).

Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka krimināllikumā ieviestais mantiskais naudas sods (*Vermögensstrafe*), kas paredzēja notiesātās personas mantas konfiskāciju noteiktas naudas summas apmērā, ir pretrunā ar Vācijas Pamatlikuma 103. pantā nostiprināto tiesiskās noteiktības principu. Pēc Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas ieskata, likumdevējam ir jānosaka krimināllikumā paredzētā soda robežas – ne vien minimālo, bet arī maksimālo apmēru (*sk. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2002. gada 20. marta spriedumu lietā Nr. 2 BvR 794/95 http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20020320_2bvr079495.html*).

Satversmes tiesa ir norādījusi uz tiesas pašierobežošanās principu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 29. punktu*). Šis princips minēts arī Satversmes tiesas kolēģiju praksē, norādot, ka likumdevēja izšķiršanās par to, kāda soda vai papildsoda piemērošana par konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu būtu samērīga vai nepieciešama, ir sodu politikas jautājums. Tas nozīmē, ka likumdevējam ir liela rīcības brīvība noteikt sodus, kādi piemērojami par attiecīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2010. gada 26. janvāra lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu pēc pieteikuma Nr. 541/2009*).

Konstitucionālās tiesas pašierobežošanās princips kriminālsodu politikas jomā nav absolūts. Satversmes tiesas atteikšanos lietā Nr. 2003-05-01 vērtēt apstrīdētajā normā ietvertās sankcijas samērīgumu ar noziedzīga nodarījuma sastāvu nevar aplūkot atrauti no konkrētās lietas apstākļiem.

Tātad, izskatot lietas, kas skar Krimināllikumā noteikto sankciju konstitucionalitāti, Satversmes tiesai jāņem vērā, ka likumdevējam sodu

politikas jomā ir plaša rīcības brīvība, taču Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai likumdevējs nav acīmredzami pārkāpis tam Satversmē noteiktās rīcības brīvības robežas.

6. Izskatāmā lieta ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības. Satversmes tiesas likuma 19.² pants noteic, ka “konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai”. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka “jēdziens “aizskar” ietverts likumā ar mērķi norobežot konstitucionālo sūdzību no sūdzības vispārības labā. Tas prasa, lai pastāvētu pamatota iespējamība, ka apstrīdētā norma aizskar pieteikuma iesniedzēju” (*Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 2.4. punkts*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzējs norāda uz to, ka apstrīdētā norma aizskar ne vien viņa paša, bet arī viņa ģimenes locekļu – 1997. gadā dzimušā dēla, sievas, darbnespējīgo vecāku, pieaugušā dēla ģimenes, tostarp viņa 2009. gadā dzimušās meitas, pamattiesības. Citastarp konfiskācijai tiekot pakļauts Pieteikuma iesniedzējam piederošais nekustamais īpašums, kas esot dēla ģimenes deklarētā dzīvesvieta un kur savu darbu un līdzekļus ieguldījis ne vien Pieteikuma iesniedzējs, bet arī citi ģimenes locekļi. Tiekot liegts mājoklis Pieteikuma iesniedzēja dēla ģimenei, tostarp nepilngadīgam bērnam. Pieteikuma iesniedzēja darbnespējīgajiem vecākiem un nepilngadīgajam bērnam tiekot liegts saņemt tiem nepieciešamos līdzekļus no Pieteikuma iesniedzēja mantas.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējs pēc būtības iesniedzis pieteikumu ne vien savu, bet arī savu tuvinieku pamattiesību aizsardzībai.

6.1. Satversmes tiesas likuma 27. panta pirmā daļa paredz, ka lietas dalībnieks var procesuālās darbības Satversmes tiesā veikt pats vai ar pilnvarota pārstāvja starpniecību. Pieteikumam nav pievienots neviens dokuments, kas norādītu, ka jebkura no pieteikumā minētajām pilngadīgajām personām būtu pilnvarojusi Pieteikuma iesniedzēju iesniegt tās vārdā pieteikumu Satversmes tiesā. Tātad Pieteikuma iesniedzējs nav tiesīgs iesniegt konstitucionālo sūdzību šo personu pamattiesību aizsardzībai.

6.2. Pieteikuma iesniedzējs kā likumīgais pārstāvis ir tiesīgs iesniegt konstitucionālo sūdzību sava nepilngadīgā dēla vārdā. Taču Satversmes tiesas likuma 18. panta 1. punkts paredz, ka konstitucionālajā sūdzībā ir jānorāda tās iesniedzējs. Pieteikuma iesniedzēja dēls kā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs nav norādīts. Tātad izskatāmajā lietā iespējamo viņa pamattiesību aizskārumu nav iespējams izvērtēt.

6.3. Pieteikuma iesniedzējs atsaucas uz Gruzijas Konstitucionālās tiesas spriedumu, kurā, pamatojot mantas konfiskācijas kā kriminālsoda neatbilstību Gruzijas Konstitūcijā nostiprinātajām pamattiesībām uz īpašumu, ir norādīts uz to, ka minētais sods neatbilst soda individuālā rakstura principam, jo skar nevainīgas personas – notiesātās personas ģimenes locekļus (*sk. Gruzijas Konstitucionālās tiesas 1997. gada 21. jūlija spriedumu lietā N1/5 lietas materiālu 2. sēj. 70.–73. lpp.*). Taču jāņem vērā, ka minēto lietu Gruzijas Konstitucionālā tiesa izskatīja nevis pēc konstitucionālās sūdzības, bet gan pēc rajona tiesas pieteikuma.

6.4. ECT praksē ir izvērtēti notiesāto personu ģimenes locekļu īpašuma tiesību aizskārumi gadījumos, kas saistīti ar konfiskāciju kā drošības līdzekli un noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju (*sk., piemēram, ECT spriedumus lietās Frizen v. Russia, Judgment of 24 March 2005, application No. 58254/00 un Denisova and Moiseyeva v. Russia, Judgment of 1 April 2010, application No. 16903/03*). Tomēr minētajos gadījumos sūdzības bija iesnieguši ģimenes locekļi paši. No ECT prakses neizriet, ka ECTK Pirmā protokola 1. pantā paredzēto pamattiesību aizskārumus, kas radies notiesātās personas ģimenes locekļiem, būtu identificējams ar pašas notiesātās personas pamattiesību aizskārumu.

6.5. Ar Ministru kabineta 2009. gada 1. septembra rīkojumu Nr. 6 apstiprinātajā Kriminālsodu politikas koncepcijā (turpmāk – Koncepcija) norādīts: “Praksē, piemērojot personai sodu – mantas konfiskācija, tiek konfiscēta arī dzīvojamā telpa (māja, dzīvoklis utt.), kas lielā mērā skar ne tikai pašu sodīto personu, bet arī viņas ģimenes locekļus, kas nav samērīgi un taisnīgi” (*sk. <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc>*). Tomēr no Koncepcijas izriet, ka iespējamais notiesāto personu ģimenes locekļu pamattiesību aizskārumus

galvenokārt ir saistīts nevis ar apstrīdēto normu, kas ietverta KL sevišķajā daļā, bet ar regulējumu KL vispārīgajā daļā, attiecīgu normu trūkumu KL pielikumā, Soduzpildes kodeksā vai KPL, proti, normās, kas konstitucionālajā sūdzībā nemaz nav apstrīdētas.

Līdz ar to pēc konkrētās konstitucionālās sūdzības nav iespējams izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei daļā par iespējamo Pieteikuma iesniedzēja tuvinieku pamattiesību aizskārumu un Satversmes tiesa atstāj bez ievēribas Pieteikuma iesniedzēja sniegto juridisko pamatojumu šajā daļā.

Vienlaikus Satversmes tiesa vērš Saeimas uzmanību uz to, ka konfiskācijas soda izpildes procesā varētu tikt aizskartas notiesātās personas ģimenes locekļu pamattiesības, jo nav izpildīts KL paredzētais uzdevums ar likumu noteikt to mantu, kas nav konfiscējama.

7. Satversmes 105. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā, ir jānoskaidro:

- 1) vai manta, ko paredz konfiscēt apstrīdētā norma, uzskatāma par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē;
- 2) kura Satversmes 105. panta teikuma tvērumā ietilpst apstrīdētā norma.

7.1. Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Satversmes 105. pants dod personai tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, taču nedod tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā – tiesā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 8. punktu*).

Uz mantu, kas KPL noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību, un līdz ar to šāda manta neietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

7.2. Termins “konfiskācija” cēlies no latīņu valodas vārda *confiscatio* – pievienošana fiskam – un nozīmē mantas bezatlīdzības nodošanu valstij. Tiesību zinātnieki un praktiķi norāda, ka Latvijā terminu “konfiskācija” lieto attiecībā uz vairākiem tiesību institūtiem. Ārija Meikališa un Kristīne Strada-Rozenberga pētījumā “Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana” (turpmāk – Pētījums) norāda, ka Latvijas krimināltiesībās un kriminālprocesā termins “konfiskācija” tiek lietots attiecībā uz trim šādām situācijām: 1) mantas konfiskācija kā kriminālsods; 2) noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija; 3) lietisko pierādījumu un dokumentu konfiskācija (*sk.: http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/Petijums_mantas_konfisk%C4%81cija.doc*).

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija paredzēta nevis apstrīdētajā normā, bet KPL 358. pantā, kura pirmā daļa noteic, ka “noziedzīgi iegūtu mantu, ja tās turpmāka uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai nav nepieciešama un ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, ar tiesas lēmumu konfiscē, bet iegūtos finanšu līdzekļus ieskaita valsts budžetā”.

Apstrīdētā norma neregulē arī gadījumus, kad noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt. Šādos gadījumos konfiskācijai vai piedziņai var pakļaut citu mantu, arī finanšu līdzekļus, konfiscējamās mantas vērtībā, pamatojoties uz KPL 358. panta otro daļu.

Izskatāmajā lietā netiek apstrīdēta noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas atbilstība Satversmei. Tāpat izskatāmajā lietā netiek apstrīdēta lietisko pierādījumu un dokumentu konfiskācija.

7.3. Apstrīdētā norma nosaka mantas konfiskāciju kā kriminālsodu. Saskaņā ar KL 35. un 42. pantu šajā likumā paredzētais sods ir piespiedu līdzeklis, ko personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, šā likuma ietvaros valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos nosaka prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Mantas konfiskācija ir notiesātās personas īpašumā esošās mantas vai tās daļas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā. Mantas konfiskāciju var piespriest gan kā pamatsodu, gan arī kā papildsodu. Apstrīdētajā normā mantas konfiskācija paredzēta kā papildsods.

“Mantas konfiskācija nav sods, ko piemēro, lai atsavinātu noziedzīgā ceļā iegūtos līdzekļus. KL nostiprināta plašāka pieeja – šā soda piemērošanas iespēja nav saistīta ar to, kā un kādā veidā persona ieguvusi mantu. Piemēram, fakts, ka manta ir mantota, saņemta kā dāvana vai nopirkta par algu, nav šķērslis tās konfiskācijai. Mantas konfiskācija šajā aspektā ir līdzīga naudas sodam – tās mērķis nav atsavināt noziedzīgā ceļā iegūto, bet gan sodīt personu ar mantisko piedziņu” (*sk. Konceptiju <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc>*).

Tāpat apstrīdētā norma attiecas arī uz mantu, kuras noziedzīgā izcelsme nav pierādīta.

7.4. Saeima norāda, ka gadījumos, kad persona noziedzīgo darbību veikusi ilgstoši, piemēram, vairāku gadu garumā, pierādīt tās valdījumā esošās mantas izcelsmi esot ļoti grūti, jo persona, zinādama, ka īpašums vai tā daļa iegūta noziedzīgi, un vēlēdamās izvairīties no iespējamām tiesiskajām sekām, parasti veic visus iespējamus pasākumus attiecīgā īpašuma izcelsmes maskēšanai.

Taču pieņēmums, ka līdzekļi, par kuru iegūšanas vai izmantošanas legalitāti radušās pamatotas šaubas vai aizdomas, jau sākotnēji nav uzskatāmi par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē, nonāktu pretrunā ar tiesiskas valsts pamatvērtībām (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 8. punktu*).

7.5. KL nesatur regulējumu, kas paredzētu, ka, izpildot konfiskācijas sodu, nav konfiscējama tāda manta, kuras likumīgo izcelsmi sodītā persona ir pierādījusi. Atšķirībā no spēkā esošās KL 320. panta otrās daļas redakcijas, kura ļauj mantas konfiskāciju kā papildsodu nepiemērot, apstrīdētā norma šādu izvēli neparedz.

Tāpat apstrīdētā norma paredz, ka personai piespiedu kārtā bez atlīdzības var atsavināt tādu mantu, kas uzskatāma par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē.

8. Atšķiras lietas dalībnieku viedokļi par to, vai apstrīdētā norma ietilpst Satversmes 105. panta trešā teikuma tvērumā (izvērtējama kā īpašuma tiesību ierobežojums) vai arī Satversmes 105. panta ceturtā teikuma tvērumā, kas īpašuma bezatlīdzības atsavināšanu liedz.

Eiropas valstīs tiesības uz īpašumu ir nostiprinātas konstitucionālā līmenī, taču gan attiecīgo konstitūciju teksts, gan arī šo normu interpretācija tiesu spriedumos ir atšķirīga.

8.1. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis pamatoti norāda uz to, ka atsevišķu valstu konstitūcijās ietverts īpašuma konfiskācijas aizliegums.

Piemēram, Beļģijas Konstitūcijas 17. pants paredz, ka mantu nevar konfiscēt soda veidā.

Azerbaidžānas Konstitūcijas 29. panta otrais teikums paredz, ka pilnīga īpašuma konfiskācija nav atļauta.

Taču jāņem vērā, ka Satversmes 105. pants nesatur ne Beļģijas Konstitūcijas 17. pantam, ne Azerbaidžānas Konstitūcijas 29. panta otrajam teikumam līdzīgu normu.

8.2. Pieteikuma iesniedzējs atsaucas uz Gruzijas Konstitucionālās tiesas 1997. gada 21. jūlija spriedumu, kurā tika atzīts, ka Gruzijas Kriminālkodeksa 23. pantā paredzētā mantas konfiskācija neatbilst mantas atsavināšanai saskaņā ar Konstitūcijas 21. panta trešo daļu, kas paredz taisnīgu kompensāciju par to. Gruzijas Kriminālkodeksa 23. panta piektās daļas 1. punkts noteica mantas konfiskāciju kā papildsodu, bet Kriminālkodeksa 34. pants – ka mantas konfiskācija ir visa īpašuma vai tā daļas piespiedu atsavināšana un nodošana valsts īpašumā (*sk. lietas materiālu 2. sēj.*).

Nenoliedzot, ka Gruzijas Konstitūcijas 21. pants un Satversmes 105. pants nosaka līdzīgas pamattiesības, jāņem vērā, ka tie tomēr strukturēti atšķirīgi. Gruzijas Konstitūcijas 21. pantā citastarp nav teksta, kas regulētu īpašuma izmantošanu sabiedrības interesēs, kā tas ir Satversmes 105. panta otrajā teikumā.

Apstrīdētā norma Satversmes 105. panta ceturtnā teikuma tvērumā neietilpst. Šis teikums neregulē situācijas, kas rodas sakarā ar valsts noteiktu piespiedu līdzekļu izpildi, un ir skatāms kopsakarā ar citām Satversmes normām.

8.3. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka, noskaidrojot Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu saturu, jāņem vērā interpretācija, kas tiek lietota attiecīgo starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Satversmes 105. pants visupirms interpretējams kopsakarā ar ECTK Pirmā

protokola 1. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-02-01 5.1. punktu*).

Satversmes 105. panta saturs ir līdzīgs ECTK Pirmā protokola 1. panta saturam un paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Satversmes 105. panta ceturtais teikums līdzīgi kā ECTK Pirmā protokola 1. pants paredz valstij tiesības noteiktos gadījumos īpašuma tiesības atņemt *de jure* (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu*). Tomēr jāņem vērā, ka līdzšinējā Satversmes tiesas praksē nav vērtēta tādas normas atbilstība Satversmes 105. pantam, kura paredzētu kriminālsodu.

Atbilstoši ECT praksei aresta uzlikšana mantai pirms tiesas procesa parasti attiecas uz īpašuma kontroli, kas ietilpst ECTK Pirmā protokola 1. panta otrās daļas tvērumā (*sk., piemēram, ECT nolēmumus lietās Andrews v. the United Kingdom, decision of 26 September 2002, application No. 49584/99 un Borzhonov v. Russia, judgment of 22 January 2009, application No. 18274/04, para. 57*). Taču situācija, kurā mantai tiek uzlikts arests, atšķiras no apstrīdētajā normā paredzētās iejaukšanās personas īpašuma tiesībās, jo arests tiek noteikts tikai uz laiku un īpašums personai netiek atsavināts.

Attiecībā uz nozieguma izdarīšanas rīku un līdzekļu konfiskāciju ECT praksē ir nostiprināta atziņa, ka šāda konfiskācija, kaut arī ir saistīta ar īpašuma atņemšanu, uzskatāma par īpašuma kontroli ECTK Pirmā protokola 1. panta otrās daļas izpratnē (*sk., piemēram, ECT spriedumu lietā Sun v. Russia, judgment of 5 February 2009, application No. 31004/02, paras. 24–25*). Tomēr apstrīdētā norma nav vērsta uz nozieguma izdarīšanas rīku un līdzekļu konfiskāciju.

Attiecībā uz Lielbritānijas tiesas piespriedu līdzekļu konfiskāciju tādā apmērā, kas atbilst notiesātās personas peļņai no narkotiku izplatīšanas, ECT ir secinājusi, ka šāds konfiskācijas rīkojums ECTK izpratnē uzskatāms par sodu. Līdz ar to tas ietilpst Pirmā protokola 1. panta otrajā daļā, kas citastarp ļauj valstīm kontrolēt īpašuma izmantošanu, lai nodrošinātu sodu samaksu (*sk. ECT spriedumu lietā Phillips v. Italy, judgment of 5 July 2001, application No. 41087/98, para. 51*).

Tomēr nav noliedzams, ka ECTK Pirmā protokola 1. panta otrajā daļā *expressis verbis* minēta sodu samaksa. Savukārt Satversmes 105. pants nesatur līdzīgu atsauci.

8.4. Izvērtējot, vai Satversme ļauj personai uzlikt mantiska rakstura sodus, jāņem vērā Satversmes vienotības princips. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka “Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski” (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu un 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*). Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu nav interpretējamas atrauti no citos Satversmes pantos ietvertajām normām, kā arī no Satversmes 105. pantā garantētajām citu personu pamattiesībām, kas paredz valsts pienākumu veikt pasākumus personu pamattiesību aizsardzībai, tostarp noteikt taisnīgus sodus par krimināli sodāmiem nodarījumiem.

Arī Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka, neraugoties uz Konstitūcijas 23. pantā ietveto normu par īpašuma neaizskaramību, papildsods – īpašuma konfiskācija, kas tobrīd bija noteikts Kriminālkodeksa 148. panta otrajā daļā, nebija pretrunā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju, ja šis sods tika piemērots Kriminālkodeksā paredzētos gadījumos, tostarp tādos, kad manta bija nozieguma izdarīšanas rīks vai līdzeklis vai īpašums bija iegūts noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā (*sk. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 1993. gada 13. decembra spriedumu lietā Nr. 7/93 <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1993/n3a1213a.htm>*).

Savukārt Igaunijas Republikas Augstākā tiesa ir secinājusi, ka nozieguma izdarīšanas līdzekļa konfiskācija noteiktos apstākļos pielīdzināma sodam. Taču Konstitūcijas 32. pantā nostiprinātās tiesības uz īpašumu neliedz paredzēt mantiska rakstura sodus, jo Konstitūcija dod likumdevējam tiesības šādus sodus noteikt (*sk. Igaunijas Augstākās tiesas 2008. gada 12. jūnija spriedumu lietā Nr. 3-1-1-37-07 <http://www.nc.ee/?id=926>*).

Apstrīdētajā normā noteiktais regulējums ietilpst Satversmes 105. panta otrā un trešā teikuma tvērumā un izvērtējams kā Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums.

9. Satversmes tiesa arī iepriekš ir norādījusi, ka tiesības uz īpašumu demokrātiskā un tiesiskā valstī nav absolūtas. Īpašuma tiesības var ierobežot, bet ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar

likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums atbilst minētajiem kritērijiem.

10. Apstrīdētā norma ietverta KL. Lietā nav materiālu, kas radītu šaubas, ka norma pieņemta nepienācīgā procesuālā kārtībā.

Tātad apstrīdētais ierobežojums ir noteikts ar likumu.

11. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētajai normai esot vairāki leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības, kā arī citu personu tiesību aizsardzība.

11.1. Saeima atbildes rakstā apgalvo, ka Latvijas starptautiskās saistības prasa “noteikt konfiskācijas sodu”, un min trīs Latvijai saistošus starptautiskus dokumentus – 2000. gada 13. decembrī Palermo parakstīto Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību, 2005. gada 19. maijā Ņujorkā parakstīto Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju un Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju.

Visi minētie dokumenti paredz, ka dalībvalstis pēc iespējas lielākā mērā ievieš pasākumus, kas nepieciešami, lai konfiscētu:

1) noziedzīgi iegūtus līdzekļus, proti, līdzekļus, kas iegūti, izdarot attiecīgajos dokumentos minētos noziedzīgos nodarījumus, vai arī īpašumu, kura vērtība atbilst šo līdzekļu vērtībai;

2) īpašumu, iekārtas un citus līdzekļus, kas izmantoti vai ko paredzēts izmantot šajos dokumentos minēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanai;

3) citu īpašumu, kurā daļēji vai pilnīgi pārveidoti noziedzīgi iegūtie līdzekļi;

4) īpašumu, ar kuru sajaukti noziedzīgi iegūtie līdzekļi, – līdz aprēķinātajai sajaukto līdzekļu vērtībai;

5) ienākumus vai citus labumus, kas iegūti no noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, un īpašumu, kurā noziedzīgi iegūtie līdzekļi ir pārvērsti.

Visās trijās minētajās konvencijās norādīts arī uz to, ka dalībvalstis var izskatīt iespēju prasīt, lai likumpārkāpējs pierāda, ka līdzekļi, kuri, iespējams, ir noziedzīgi iegūti un tādā gadījumā būtu konfiscējami, tomēr ir likumīgi iegūti.

Nevienā no minētajiem dokumentiem nav ietverta prasība paredzēt kā sodu tādas mantas vai tās daļas konfiskāciju, attiecībā uz kuru nav šaubu, ka tā iegūta likumīgi. Tomēr minētie dokumenti neliedz paredzēt šādu sodu.

11.2. Saeima norāda uz to, ka sankcija – mantas konfiskācija – tiesību aktos esot jāiekļauj, lai Latvija varētu pievienoties Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai. Taču arī šīs organizācijas Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos paredz valsts pienākumu nodrošināt kukuļošanas rezultātā iegūto līdzekļu konfiskāciju, bet ne tādas mantas vai tās daļas konfiskāciju, kuras iegūšanas likumība netiek apšaubīta (*sk. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions* <http://www.oecd.org/dataoecd/4/18/38028044.pdf>).

11.3. Saeima norāda, ka Latvijā nav ieviesta vispārējā fizisko personu ienākumu deklarēšana un personām nav pienākuma pierādīt jebkuru tām piederošo līdzekļu legālu izcelsmi. Līdz ar to mantas noziedzīgo izcelsmi esot sarežģīti vai pat neiespējami pierādīt, ja persona noziedzīgo darbību veikusi ilgstoši.

ECT ir saskatījusi leģitīmu mērķi notiesātās personas līdzekļu konfiskācijai tādā apmērā, kas atbilst ienākumam no narkotiku tirdzniecības, un norādījusi, ka attiecīgās pilnvaras uzticētas tiesām kā ierocis cīņā pret narkotiku izplatības postu (*sk. ECT spriedumu lietā Phillips v. Italy, judgment of 5 July 2001, application No. 41087/98, para. 52*).

Tātad tiktāl, ciktāl notiesātajai personai tiek konfiscēta manta, par kuru pastāv šaubas, ka tā varētu būt pilnībā vai daļēji iegūta noziedzīgā ceļā, vai ciktāl notiesātajai personai tiek konfiscēti līdzekļi šādas mantas apmērā, apstrīdētā norma ir vērsta uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

11.4. ECT ir arī atzinusi, ka Itālijas likumā paredzētajai konfiskācijai bija sabiedrības interesēm atbilstošs mērķis, proti, tā nodrošināja, lai sūdzības iesniedzējam vai noziedzīgajai organizācijai, par piederību kurai tas tika turēts

aizdomās, nebūtu iespēju izmantot attiecīgo īpašumu pretēji sabiedrības interesēm (*sk. ECT spriedumu lietā Raimondo v. Italy, judgment of 22 February 1994, application No. 12954/87, para. 30*).

Tātad tiktāl, ciktāl notiesātajai personai tiek konfiscēta manta, par kuru pastāv aizdomas, ka notiesātā persona vai citas personas to varētu izmantot noziedzīgai darbībai, apstrīdētā norma ir vērsta uz sabiedrības drošības aizsardzību.

11.5. KL 35. panta otrā daļa paredz, ka soda mērķis ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tātad kriminālsods kalpo speciālās un vispārējās prevencijas mērķu sasniegšanai un līdz ar to tiek noteikts ar mērķi aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu, sabiedrības drošību un citu personu tiesības.

Satversmes tiesa piekrīt Saeimas apgalvojumam, ka apstrīdētajam ierobežojumam ir legītīmi mērķi: demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība.

12. Konstatējot ierobežojuma legītīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt ierobežojuma atbilstību samērīguma principam. Lai noskaidrotu, vai attiecīgais ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa izvērtē, pirmkārt, vai izmantotie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai; otrkārt, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; treškārt, vai labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par indivīdam nodarītajiem zaudējumiem. Vienlaikus jāņem vērā plašā rīcības brīvība, kas likumdevējam dota kriminālsodu politikas jomā.

12.1. Pieteikuma iesniedzējs atsaucas uz Agras Reigases viedokli par konfiskācijas kā soda trūkumiem (*sk.: Reigase A. Jā vai nē – mantas konfiskācijai. Jurista Vārds, 2004. gada 12. oktobris, Nr. 39*). Arī Pētījumā secināts, ka “vairumā gadījumu, kad vispārējā mantas konfiskācija piemērota kā sods, tā netiek izpildīta tādā ziņā, ka valsts nesaņem reālu mantisku labumu un notiesātā persona nesajūt reālu mantisku pametumu” (*Pētījuma 6.2.13.6. punkts*). Tomēr mantas konfiskāciju par efektīvu soda veidu atzīst aptuveni 77 procenti no attieksmi paudušajiem tiesnešiem, 63 procenti no attieksmi paudušajiem

prokuroriem, 87,5 procenti no attieksmi paudušajiem izmeklētājiem un 20 procenti no attieksmi paudušajiem advokātiem (*sk. Pētījuma 2.24. punktu*).

Lai arī ir izteikti argumenti, kas vērsti uz mantas konfiskācijas soda efektivitātes apšaubīšanu, tie nepamato to, ka leģitīmie mērķi katrā gadījumā netiktu sasniegti.

12.2. Saeima uzskata, ka alternatīvu leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļu nav, jo praksē esot grūti nošķirt mantu, kas iegūta noziedzīgā ceļā, un mantu, kas iegūta likumīgi.

Savukārt no citu valstu pieredzes, kā arī tiesību zinātnieku un praktiķu atziņām izriet secinājums, ka alternatīvs risinājums šā mērķa sasniegšanai varētu būt noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas regulējuma pilnveidošana. Tā Pētījumā norādīts, ka netiek izmantotas visas tās iespējas, ko jau šobrīd rada KPL ietvertās normas efektīvai noziedzīgi iegūto līdzekļu konfiskācijai, un ierosināts atteikties no mantas konfiskācijas soda, uzlabojot noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas tiesisko reglamentāciju un piemērošanu praksē. Analizējot citās valstīs pastāvošo regulējumu, Pētījumā izteikts viedoklis, ka būtu pieļaujams paplašināt t. s. prezumētās noziedzīgās mantas institūtu (*sk. Pētījuma 5.1.33., 8.4. un 8.7. punktu*). Starptautiskie eksperti uzskata, ka šis institūts atbilst cilvēktiesību normām [*sk. European Committee of Crime Problems. Group of Specialists on Criminal Law and Criminological Aspects of Organised crime. Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: a Council of Europe Best Practice Survey (Best Practice Survey No. 2) http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/web_ressources/CoE_BP_burdenproof.pdf*].

Tomēr, ņemot vērā likumdevēja lielo rīcības brīvību kriminālsodu jomā, tikai tas vien, ka pastāv alternatīvas iespējas, nenozīmē likumdevējam piešķirtas rīcības brīvības robežu pārkāpumu.

12.3. ECT savā praksē, uz kuru atsaucas Saeima, Itālijas veikto mafijas locekļu mantas konfiskāciju uzskatīja par samērīgu, un norādīja, ka pilnībā izprot grūtības, kādas Itālijas valstij rodas cīņā ar mafiju. Ar savām nelikumīgajām darbībām, tostarp narkotiku izplatīšanu, un starptautiskajiem sakariem šī “organizācija” gūst ārkārtīgi lielu peļņu, kas attiecīgi tiek investēta, citastarp arī nekustamā īpašuma jomā. Konfiskācija, kas vērsta uz šīs aizdomīgā kapitāla kustības apturēšanu, ir efektīvs un nepieciešams ierocis cīņā ar šo ļaunumu (*sk.*

ECT spriedumu lietā Raimondo v. Italy, judgment of 22 February 1994, application No. 12954/87, para. 30). Tātad būtisks samērīguma aspekts ECT izpratnē bija atziņa, ka gadījumā, ja īpašums netiks konfiscēts, noziedzīgā organizācija to izmantos savas pretlikumīgās darbības turpināšanai. Nenoliedzot to, ka KL 320. pantā paredzēta atbildība par smagu noziegumu, jāņem vērā, ka apstrīdētā norma nav vērsta tikai uz organizētās noziedzības pārstāvjiem un īpašumu, kuru šādas organizācijas varētu izmantot noziedzīgas darbības turpināšanai.

12.4. Latvijas Sodu likumā, kas bija spēkā pirmsokupācijas periodā, mantas konfiskācija nebija paredzēta. Pauls Mincs uzskatīja, ka visas mantas konfiskācija nav savienojama ar valsts cieņu (*sk.: Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga, 2005, 233. lpp.*).

“Tik plašā izpratnē kā Latvijā mantas konfiskācija nav ietverta gandrīz nevienā Eiropas Savienības valsts krimināllikumā. Nav arī Lietuvas un Igaunijas krimināllikumos. [...] Ārvalstu krimināltiesībās galvenokārt tiek atzīta tikai tā sauktā speciālā mantas konfiskācija, kas izpaužas kā triju kategoriju priekšmetu (lietu) konfiskācija: nozieguma izdarīšanas rīku, kā arī vērtību un lietu, kas izmantotas noziegumu izdarīšanai; vērtību un lietu, kas iegūtas noziedzīgā kārtā; vērtību un lietu, kas bijušas paredzētas noziegumu izdarīšanai, konfiskācija” (*Krastiņš U. Vai Krimināllikumā ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas? Jurista Vārds, 2004. gada 30. marts, Nr. 12*).

Tiesību zinātnē ir izteiktas diametrāli pretējas atziņas par konfiskācijas soda samērīgumu un nepieciešamību Latvijā (*sk. Pētījuma 8.5. punktu, Katedras viedokli lietas materiālu 2. sēj. 13.–15. lpp.; Laganovskis G. Vai atteikties no mantas konfiskācijas kā soda? Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 30. marts; Reigase A. Par sodiem Krimināllikumā, pašlaik un nākotnē. Jurista Vārds, 2003. gada 10. jūnijs, Nr. 22*).

No atbildes raksta izriet, ka, ņemot vērā KL 49. pantu, tiesai, ja nepieciešams, ir iespējas individualizēt sodu un nepiemērot mantas konfiskāciju, ja tas konkrētajā lietā nebūtu samērīgi. Savukārt Pētījumā norādīts, ka “obligāta mantas konfiskācijas soda paredzēšana KL faktiski liedz soda individualizācijas principa piemērošanu. KL 49. panta piemērošana šobrīd nosacīta ar stingriem priekšnoteikumiem – vismaz divu atbildību mīkstinošu apstākļu pastāvēšanu un atbildību pastiprinošu apstākļu neesamību. Līdz ar to, ja konkrētā situācijā šādu

apstākļu nav, tiesām saskaņā ar KL priekšrakstiem ir liegta iespēja izvērtēt konkrēto situāciju un izlemt, vai mantas konfiskācijas piemērošana ir lietderīga un samērīga” (*Pētījuma 5.1.33. punkts*).

Saeima uzsver, ka tiesai esot izvēle – konfiscēt visu mantu vai tikai tās daļu. Atbilstoši KL 42. panta trešajai daļai tiesa, nosakot daļēju mantas konfiskāciju, konkrēti norāda, kāda manta konfiscējama. Savukārt Katedra norāda, ka tiesa, izvērtējot izdarītā nozieguma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, no diviem iespējamajiem KL 42. pantā un tāpat arī KL 320. pantā paredzētajiem mantas konfiskācijas veidiem izvēlējusies bargāko, proti, visas mantas konfiskāciju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 14.–15. lpp.*).

Pētījumā ir minēti gadījumi, kad tiesa, atsaucoties uz samērīguma principu, nav attiecinājusi mantas konfiskāciju uz nekustamo īpašumu, kurš ir mantots, apgrūtināts ar hipotēku un kurā dzīvo apsūdzētās personas ģimene, kā arī piemērojusi daļēju mantas konfiskāciju, citastarp ņemot vērā to, ka apsūdzētajam ir bērni, kuri viņam jāuztur un jāskolo. Vienlaikus praksē ir atrodami gadījumi, kad tiesa uzskatījusi, ka KL sevišķajā daļā paredzētā obligātā mantas konfiskācija liedz tai vērtēt šā soda samērīgumu, un, piemēram, nolēmusi konfiscēt visu mantu lietā, kurā apsūdzētais saņēmis kukuli 10 latu apmērā (*sk. Pētījuma 5.1.30.–5.1.33. punktu*).

KL sevišķajā daļā mantas konfiskācija kā kriminālsods kopumā paredzēta par 164 noziedzīgu nodarījumu sastāvu realizēšanu. No šiem 164 gadījumiem 11 gadījumos mantas konfiskācija paredzēta kā pamatsods un 153 gadījumos kā papildsods. Savukārt no šiem 153 gadījumiem, kad mantas konfiskācija paredzēta kā papildsods, 59 gadījumos tās piemērošana noteikta kā obligāta, bet 94 gadījumos kā iespējama (*sk. Pētījuma 2.15. punktu*). 2008. gadā mantas konfiskācija kā papildsods piespriesta 839 gadījumos, 2009. gadā – 645 gadījumos, 2010. gada 11 mēnešos – 489 gadījumos (*sk. Pētījuma 5.1.3. punktu*). Jautājums par šā soda piemērošanas samērīgumu nav reducējams uz vienas KL normas sankciju.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma samērīgums visupirms būtu izvērtējams, skatot nevis apstrīdētās normas tekstu izolēti, bet KL vispārīgās daļas normu izpratni un atbilstību Satversmei kopumā.

12.5. Lai izvērtētu, vai likumdevējs, paredzot mantas konfiskācijas sodu, nav pārsniedzis savas rīcības brīvības robežas, nepieciešams pārlicināties, kādā apmērā manta var tikt konfiscēta. Lai arī tiesību zinātnē tiek lietots apzīmējums “visas mantas konfiskācija”, no KL izriet, ka likumdevēja mērķis nav bijis atņemt personai visu mantu. KL 42. panta ceturrtā daļa paredz, ka “likums nosaka to notiesātajam vai viņa apgādībā esošajām personām nepieciešamo mantu, kas nav konfiscējama”. Taču šāds likums nav pieņemts. Katedra norāda, ka praksē KL 42. panta ceturrtajā daļā paredzētā likuma vietā tiek piemērots KPL 1. pielikums “Manta, kurai nav uzliedkams arests”. Savukārt Pētījumā izteikts viedoklis, ka “šāda pieeja nav korekta un attiecīgais saraksts būtu iekļaujams KL” (*sk. Pētījuma 2.10. punktu*).

Kā jau minēts iepriekš, situācija, kurā mantai tiek uzliedkts arests, atšķiras no apstrīdētajā normā paredzētās iekļaušanās personas īpašuma tiesībās. ECT ir uzsvērusi, ka, piemēram, transportlīdzekļa arests neatņem personai tās īpašumu, bet tikai liedz to lietot un ar to rīkoties (*sk. ECT spriedumu lietā Borzhonov v. Russia, judgment of 22 January 2009, application No. 18274/04, para. 57*). Arests mantai tiek noteikts ne vien ar mērķi nodrošināt iespējamā konfiskācijas soda izpildi, bet arī ar mērķi nodrošināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu, kā arī nozieguma izdarīšanas rīku un līdzekļu konfiskāciju.

KL tika pieņemts 1998. gada 17. jūnijā un stājās spēkā 1999. gada 1. aprīlī. Lai arī ar 2004. gada 12. februāra likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2005. gada 1. janvārī, KL 42. pants tika izteikts jaunā redakcijā, tā pirmās daļas pirmais teikums ir palicis nemainīgs. Savukārt kriminālprocesuālais regulējums šajā laikā ir mainījies. Piemēram, 1998. gada 17. jūnijā spēkā bijušajā redakcijā Kriminālprocesa kodeksa pielikums paredzēja, ka arestam nav pakļauta viendzīvokļa dzīvojamā māja ar saimniecības ēkām vai dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā, ja aizdomās turētais vai apsūdzētais un viņa ģimene pastāvīgi tajā dzīvo. Savukārt 2005. gada 21. aprīlī pieņemtā KPL 1. pielikums šādu punktu nesatur.

Pētījumā norādīts uz vairākiem trūkumiem mantas konfiskācijas soda praktiskajā realizācijā, tostarp uz to, ka nav skaidri noteikts konfiscējamās mantas apjoms, piemēram, vai konfiscējama manta, kas personai pieder nodarījuma izdarīšanas, procesa uzsākšanas, procesa gala lēmuma pieņemšanas vai nolēmuma izpildes brīdī (*sk. Pētījuma 7.2.9.–7.2.12. punktu*).

Satversmes tiesa vērs Saeimas uzmanību uz to, ka konfiskācijas soda piemērošanas un izpildes regulējumā ir saskatāmi būtiski trūkumi.

Piemēram, KL 42. panta ceturtnā daļa paredz Saeimai pienākumu noteikt likuma regulējumu par to, kura manta nav konfiscējama, taču šis pienākums nav izpildīts.

Tomēr Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka trūkumi soda izpildē ir novēršami, izvērtējot un pilnveidojot soda izpildes regulējumu, nevis izslēdzot attiecīgo sodu no vienas konkrētas normas sankcijas. Piemēram, attiecībā uz brīvības atņemšanas sodu Satversmes tiesa ir vairākkārt vērtējusi, vai normas, kas paredz šā soda izpildi, atbilst Satversmei, nevis vai vārdi “brīvības atņemšana” attiecīgās normas sankcijā atbilst Satversmei sakarā ar to, ka soda izpildē ir konstatējami trūkumi.

Lai secinātu, vai, piemērojot mantas konfiskācijas sodu, personas pamattiesības tiek ierobežotas samērīgi, būtu jāizvērtē konfiskācijas soda izpildes aspekti, tostarp tas, vai likums paredz nekonnfiscēt personai tādu tai likumīgi piederošā īpašuma daļu, kas nepieciešama tās pamatvajadzību apmierināšanai.

12.6. Līdz ar to, lai izvērtētu visus minētos apstākļus, Satversmes tiesai būtu jāpaplašina izskatāmajā lietā formulētais prasījums un jāizvērtē nevis apstrīdētā norma, bet KL vispārīgās daļas normas un to interpretācija.

Piemēram, lai secinātu, vai konfiskācijas sods atbilst samērīguma prasībām, citastarp būtu izvērtējams arī tas, kāda institūcija un kādā procesā nosaka, konkrēti kura manta konfiscējama vai ne, kā risināma to mantu atsavināšana, kuras apgrūtinātas ar civiltiesiskām saistībām, vai notiesātajai personai tiek dota iespēja noteiktā gadījumā saglabāt savā īpašumā mantas, kas nepieciešamas tādas profesionālās darbības turpināšanai, kura nav saistīta ar noziedzīgo nodarījumu, vai samērīguma prasībām atbilst tādas mantas konfiskācija, kuras iegūšanas legalitāti persona var pierādīt.

Konkrētās lietas ietvaros apstrīdēta tikai KL 320. panta sankcijas daļa. Pieteikuma iesniedzējs neapstrīd KL normas, kas noteic konfiskāciju kā kriminālsoda veidu.

12.7. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jālemj, vai nepieciešams un iespējams paplašināt prasījuma robežas.

Prasījuma robežas var paplašināt gadījumos, kad to prasa Satversmes tiesas procesa principi. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka Satversmes tiesa *ex officio* prasījuma robežas var paplašināt tikai, ievērojot zināmus kritērijus, visupirms

“ciešās saistības koncepciju”. Proti, lai secinātu, vai konkrētā gadījumā ir iespējams un nepieciešams paplašināt prasījuma robežas attiecībā uz lietā neapstrīdētām normām, ir jānoskaidro: 1) vai tās normas, attiecībā uz kurām prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistītas ar lietā *expressis verbis* apstrīdētajām normām, ka to izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai; 2) vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (sk. *Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 17. punktu*).

Pieteikuma juridiskais pamatojums pārsvarā ir balstīts uz pieņēmumu, ka Satversme mantas konfiskāciju kā sodu vispār nepieļauj. Arī Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis savā viedoklī pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem galvenokārt prasa to, lai Satversmes tiesa izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam. Šajos dokumentos sniegtais juridiskais pamatojums tam, ka Satversmes 105. pantā paredzēto pamattiesību ierobežojums, iespējams, neatbilst samērīguma principam, nav izvērstis tiktāl, lai izskatāmās lietas ietvaros būtu iespējams izvērtēt attiecīgās KL vispārīgās daļas normas. Arī Saeimas atbildes raksts nesatur izvērstu viedokli par KL 42. pantā ietvertā regulējuma atbilstību Satversmei.

Līdz ar to izskatāmajā lietā nav iespējams paplašināt prasījuma robežas un turpināt tiesvedību.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2010-31-01 “Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”, kas ierosināta pēc Daiņa Markus konstitucionālās sūdzības.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris